

կայուն թեան գիւղացւոյն վրայ խօսելով (էջ 84) կ'ըսէ թէ Հայ գիւղացին սերմնացանութիւնը տեսակ մը կրօնական բան կը նկատէ, եւ սերմը սուրբ կողմ խաչի ձեւով կը ցանէ. բուռ մը Աստուծոյ համար, ուրիշ մը աղքատներուն համար, երրորդ մը թուշուներուն, իսկ չորրորդն ալ իրեն համար: Թէեւ Հայ գիւղացւոյն երկրագործութեան արուեստը դեռ նախնականն է՝ սակայն նա միշտ խորապէս կը զգայ հաւաքական աշխատութեան զօրութիւնն ու գեղեցկութիւնը: — Տոսոմեանցի վերջին խօսքը կ'ըլլայ կրկին շեշտել Հայաստանի համար շոգեկառքի մեծ կատելութիւնը, որով պիտի կարենայ մեծապէս նպաստել բոլոր աշխարհի քաղաքակրթօրէն, արուեստագիտօրէն ու մասնաւորապէս վաճառականօրէն — եթէ որ բնականաբար ազատականօրէն —

Հ. ՆՓՐԵՄ ՊՕՂՈՍՅԱՆ

### Հ ԱՅԵՐԷՆ ՆՈՐ ԹԵՐԹԵՐ

Հայութիւնը տակաւին կեանքի ու ինչքի պայմաններու հետ չհաշտուած, երկի դառն իրականութիւնը դեռ չմոռցած ու տակաւին միշտ աստանդական երկրէ երկիր, այդ տարաբախտ Հայութիւնը գոգցես ջղաձգօրէն փարած է գրական՝ մամուլի կեանքին, մտքի մշակոյթին: 2 թափառելով հեռուներն, ահա ընթացիկ տարւոյս առաջին կէտը դեռ չբժարած՝ զանազան երկիրներ սկսան արտագրել Հայ պարբերութիւններ, գրական-գիտական ու գեղարուեստական հանդէսներ, մին միւսէն աւելի հմայիչ տակաւին խոստմնալից: Անոնք մէկ կողմանէ կը ցուցաբերեն Հայուն միշտ թարմ մտքն ու սէրն դէպի գրականութիւն եւ միւս կողմանէ յայտ կը բերեն անոր մարտական ըմբոստ ու յեղափոխական ոգին:

Մեր առաջադիր նպատակին համաձայն, թուենք մի առ մի այս տեղ մեզի ծանօթ դեռ այս տարւոյ ընթացքին նոր լոյս տեսած թերթերը:

1. «Ազատ կարծիք» սկսաւ հրատարակուիլ Նիւ-Եորքի մէջ Ապրիլին, օրգան նոր հիմնուած «Հայ Ազատական Միութեան», որուն կրնայ մասնակցիլ ամէն թէ կուսակցական եւ

թէ ոչ-կուսակցական Հայ. նպատակ ունին զիրար սիրելու, իրարու հետ համերաշխ ապրելու եւ անշուշտ ազգային դատին համար գոնէ այս տաղանդալից օրերուս միութեամբ գործելու գրուածքի տեսութիւնը: Բայց թէ Հ. Ա. Միութիւնը միշտ իւր ազատական կարծիքներն անարգել յայտնելով պիտի յաջողի իր մտադրած ձեռնարկին մէջ, այդ խնդիր է, եւ — ազգային՝ մանաւանդ վերջին շրջանի պատմութեան տեղեակ անձին համար — լուծանքի խնդիր: Սակայն գովելի ըլլալէ չի դադրիր միութեան այս խանդն, որ վերջերս հրահրելով քանի մը կուսակցութիւններ՝ իրարու հետ միացուց, թերեւս նաեւ աւելի գոռ կերպով կուրիլ կարենալու համար ընդդէմ հակառակօրդ... Հայ կուսակցութեան: «Ազատ կարծիք» լեզուն արեւմտահայերէնն է, եւ ուղղագրութեան մէջ հեռու մտահայերէնն է, եւ ընդհանրապէս ոչինչ սխալութիւնը մաքուր եւ ընդհանրապէս ոչինչ սխալութիւնը: Դժբախտաբար անձանօթ է մեզի խմբագրական կազմը, որ դրուատելի միտքն ունեցած է մրցանակներով ոգեւորելու հայ գրող անհատն, հայկական դատի շուրջ լաւագոյն յուսածներ արտագրելու պայմանաւ: 14 էջեան այս հանդիսի Բ. թիւը թէ երբ լոյս պիտի տեսնէ՝ այն չենք գիտեր, քանի որ Ա. թիւոյն սպառնալէն ետքն է որ հրատարակ պիտի ելլէ վերստին. հայապետութիւնը...

2. «Ազատ կիպարահայ» Փետ. 1 ին Նիւ-Կոսիայի մէջ (Վիպրոս) սկսաւ առաջին անգամ լոյս տեսնել Տ. Յ. Արշալանանի տնօրէնութեամբ այս անկախ շաբաթաթերթ, որ անհրաժեշտ պահանջք մը դարձած էր այլ եւս Վիպրապահանջք մը դարձած էր այլ եւս Վիպրահայուն: Կիլիկիոյ վերջին դէպքերուն Հայութիւնը հոն խճողուած էր ու բազմացած, անոր հետ նաեւ մտաւորականութիւնը, Պէտք էր թերթ մը, որ օղակ ըլլար բնիկ ու գաղթական Հայերու մէջ ու վառ պահէր թէ ոչ ազգային տունը, գոնէ ազգային նուիրական ու տոհմիկ զգածումներն: «Ազատ կիպարահայ» կը յուսանք, որ շատ լաւ պիտի կարենայ կատարել այս դերը՝ քանի որ ան չի պատկանիր այս կամ այն կուսակցութեան, այլ ժողովուրդին: Ու՛ թէեւ Նիւ-Կոսիայի անձուկ վիճակի մէջ չսպասելու համար թեկնաբանական կազմի աւարտելուն, գրերու եւ տպագրական կազմի աւարտելուն, իննը թիւ արդէն հրատարակ ելած է cyclostyleով: Արեւմտահայ լեզուն է տիրող թերթիս, որ զուրկ չէ նաեւ երգիծաբանական բաժինէ: Երջանիկ Հայեր, լացի ու աքսորի մէջ տակաւին կ'ուզեն ծիծաղել...

3. «Արեգ». Աչքի առջեւ ունինք 1—4 թիւերը:

Թերթին հոգին կը կազմէ ինքն իսկ հրապարակագիր, խմբագիր—հրատարակիչ Պ. Սիմոն Յակոբեան, ծանօթ իր երբեմնի գործունէութեամբ. իր շուրջ համախմբուած են Ա. Իսահակեանի, Յովհ. Մասէհեանի, Զ. Եսայեանի, Կ. Սիտալի, Ա. Արմանի նման ականաւոր գրիչներ. այս տեսակէտով շնորհաւորելի է «Արեգ» Բայց մենք աւելին կը յուսայինք: Ցանկալի էր անշուշտ, որ նաեւ ներկայ մեր հին այլ նշանաւոր գրողները մասնակցէին այսպիսի գրական հանդէսի մը եւ ըլլար այն ժամագրավայր մը կարող գրիչներու: Չենք կրնար ըսել, որ «Արեգ» անտես ըրած է զիրենք. «Եւ թող նրանք, որոնք հոգևով համակիր են այդ իդէալներին, մօտ են ան «Արեգին» եւ աշխատենք միասին», ահա հրաւերը:

Ամագրովս գլխաւորաբար կը մշակուի ընկերաբանական հարցեր՝ համեմուած չափական ու գրական ճիւղերով: Չափական լաւագոյն ու դասական կտորներ կը հրամցնէ «Արեգ» յանձին արեւելահայ շնորհալի բանաստեղծ Ա. Իսահակեանի, եւ արեւմտահայ Կ. Սիտալի, Ա. Երկաթի, Ա. Արմանի, Ա. Աճեմեանի եւն: «Համլէգ»-ի մեծանուն թարգմանիչն ալ Յովհ. Մասէհեան, նման ընտիր թարգմանութիւններով է որ վերստին հրապարակ ելած է, այս անգամ Բայրօնի «Մանֆրէտ»-ն ի ձեռին: Գրական արձակ բաժինն այնչափ ձոխ չէ իր պէսպիսութեամբ. կը տեսնուին միայն Զապէլ Եսայեան մեր առաջնակարգ կին գրագիրուհին իր սահուն արձակով՝ «Հոգիս քքորեալ»-ով, եւ մեր ազգային — ժողովրդական-գրական կեանքը անմահացնելու ճգնող եռանդուն Ա. Երեմեան՝ իր աշուղներով: Իսկ ինքը Սիմ. Յակոբեան նախանձելի դերն ստանձնած է մեր եւ օտար հրապարակագիրներու կեանքն ու գործունէութիւնը պատկերացնելու: Նա անմրցելի է մասնաւորաբար իր քննական վերլուծութիւններուն մէջ: Այսպիսի գրութիւններ են՝ «Արփիար Արփիարեան», «Ռոմէն Ռոլան», եւն:

Թ. 1-ի «Նոր ուղի»-ին մէջ գծուած է այն ծիրն, որուն վրայէն պիտի ընթանայ «Արեգ», Միեւնոյն թուին մէջ՝ «Հայերէն տառագրութեան խնդիր» մակագիր յօդուածով ալ՝ ջերմապէս կը պաշտպանէ արեւելահայերու ճիշդ տառագրութիւնը, որուն պիտի հետեւի եւ ինքը: Լաւ են ասոնք. բայց կը զարմանանք, որ յարգելի Ս. Յակոբեան ցարգ տակաւին չըջա-

վեց հայ տառագրութեանն ոչ նուազ կրնա՞նք ու կարեւոր ուրիշ խնդիրներ, ինչպէս որ համար ուղղագրութեան, կիտագրութեան, քերականական ձեւերու միօրինակութեան, հայերէն բառագանձի ճշգրիտ գործածութեան մասին: Այս չքննադատուած ընթացքին հետեւութեամբ է անշուշտ, որ մէն մի յօդուածագիր նոյն «Արեգի» մէջ, իր ուրոյն ուղղութեան կը հետեւի, չըսելու համար նաեւ քմահաճոյքին: «Արեգ»-ի նման գրական հանդէս մը զերծ ըլլալու է նման անորոշ ընթացքէ. եւ բաղձալի է, որ ինչպէս տառագրութեան խնդրոյն մէջ հետեւեցաւ ուղիղին եւ ընդհանրապէս ընդունուածին՝ ու գծեց զայն իրեն չափանիշ. այսպէս ալ վերոյիշեալ խնդիրներու մէջ եւս ունենալ որոշ ուղղութիւն, եւ այն՝ ճշգրիտ ուղղութիւն, որուն իրրեւ ռահվերայի՝ նորահաս սերունդն աներկիւղ կարենայ հետեւիլ:

Կը մաղթենք որ «Արեգ»-ի արդիւնաւոր խմբագրին առջեւ հալի ու չքանայ ամէն նիւթական ու բարոյական դժուարութիւն. եւ «Արեգ»-ն իր թեւակոխած ուղիին մէջ ստուգիլ լուսասփիւռ ջահ մ'ըլլայ:

4. «Բանւոր». «Հայ Բանուորական Միութեան» Ամերիկայի շրջանակին օրգան ու պաշտօնաթերթս, որ Փետ. 22-ին ի Նիւ-Եորք սկսաւ հրատարակուիլ, ծնունդ է «Աշխատաւոր»-ի եւ «Նոր Հոսանք»-ի միութեան: Հաւատարիմ իր սկզբունքին դասակարգային կոուլի, ան կը յարձակի «կապիտալիստ» Եւրոպայի եւ «իմպերիալիստ» ու «բուրժուա» դասակարգերուն դէմ, պաշտպանելով միշտ բանուորին շահերն՝ իրեն ինքնուրոյն լեզուաւ, ու ազատամիտ գաղափարներու նման նաեւ ինքնատիպ ուղղագրութեամբ: «Բանւոր»-ի խմբագրութիւնը լաւ գիտէ, որ իր լեզուն հայերէն չէ, այլ եւրոպականացած ու «սիւիլիզէ» եղած ոսկեղնիկ ձենարէն մը՝ որ բնական է անհասկանելի պիտի մնար բանուորին. ուստի հարկ կը համարի մասնաւոր բառագիրք մը յաւելուլ ետեւն, որով հնարաւորութիւն կը տրուի բանուորին «Բանւոր»-ի հասկնալու: Եւ որեայ թերթս ունի ճիծաղի զաւեշտի բաժին մը եւս, ու մերթ ընդ մերթ կը տեսնուին գրական եւ գրախօսական գրութիւններ ալ:

5. «Բարձրավանք». Ընդհանուր շարժումին մէջ պոլսահայութիւնը չէր կրնար ետ մնալ: Այսպիսի մեծ գաղութի մը մէջ, ուր թէեւ անպակաս եղած են միշտ պարբերաթերթերը:

բայց ժամանակէ մ'ի վեր զգալի պէտք մը դարձած էր լուրջ գրական գեղարուեստական հանդէսի մը հրատարակութիւնը: Եւ ահա «Բարձրավանք» կու գայ լրացնել երկայնժամանակեայ այս պահանս, համախմբելով իր շուրջ մեծ գաղութին մտաւորական մեծ ուժերը: Գրական մասնաւոր ուղղութիւն մը գծուած չենք գտներ հանդէսին առաջագիր նպատակը բնորոշող: Ա. Թուրի ա. էջին «առաջագրութիւններ» ալ ընդհանուր վերացական տեսութիւններ են որ կ'արտայայտուին. այս կէտս ստուգիւ քիչ մը զարմանալի է: Լոյս տեսած երեք թիւերէն սակայն կրնանք հետեւցնել, որ ան պիտի նուիրուի կեանքի ու արուեստի ուսումնասիրութեան, օժտուած նաստեղծական թատրերգութեան, օժտուած նաեւ քննադատական բաժինով: Ամենէն փայլուն դէմքերն են Վահան Թէքէեան, Է. Ռ. Պէրպէրեան, Յ. Օշական. Գ. Գալաֆեան եւ Կոստան Ջարեան, որոնք ի միասին կը կազմեն նաեւ հրատարակչական մարմինը: Մենք շատ գրողներ կը յուսայինք տեսնել «Բարձրավանք», ինչ մէջ որ ծնունդ մըն էր վերջապէս կենդանացած որ ուժերու: Ենթադրելի է, որ ան կը մշակէ պոլսահայ գրական լեզուն: Յամենայն դէպս որոշ ուղղութիւն մ'ու պահպանողական-հետեւողականութիւն մը միշտ յանձնարարելի է:

6. «ՄԱՆԱՍԱՐԴ» Ծառալով ու նիւթով ճիշդ երբեմնի «Փիւնիկ» յիշեցնող ճամփիչ ու բովանդակալից այս գրական ու գեղարուեստական հանդէսի շուրջ բոլորուած են ոչ միայն Ամերիկահայ ընտիր ուժերու մեծամասնութիւն մը (ինչպիսի են Յովհ. Աւագեան, Վահէ Հայկ, Լեւոն Շանթ, Է. Նաթալի, Վահան Թիրեաքեան եւն), այլ եւ արտասահմանի առաջնակարգ մտքերն (Ա. Իսահակեան, Ա. Արման եւն), 64 էջէ կը բաղկանայ ան. տպուած ընտիր թուղթի վրայ, մաքուր տպագրութեամբ, մերթ ընդ մերթ գրագետի մը կենդանագրով կամ այլ պատկերով զարդարուած ու նման «Բարձրավանք» ի արեւմտահայ թուղթին ի գուած: Սկսաւ հրատարակուիլ Յունուարին ի նիւ-եօրք Եղուարդ Սահակեանի խմբագրութեամբ: Ամերիկահայն ունէր ամեն կարգի թերթ, կը պակսէր միայն նման գրական հանդէս մը, թէեւ «Կոչնակ» բաւական կը լրացնէր այս թերթը:

Այսպէս ուրեմն հայ գրական մթնոլորտն երկայն ժամանակ մթնշաղի կեանք մ'ապրեցաւ եւ հուսկ ուրեմն տուաւ երեք գրական հան-

դէսներ ի միասին. երեքն ալ իրենց մտադրած շաւղին հետեւելով՝ կը քալեն յառաջ, կը քալեն առանց ակնարկ մ'արձակելու իրարու վրայ (հարեւանցիկ գրախօսականը նկատի չենք տունուր), առանց ուսումնական եւ ու զեռ յարուցանելու իրարու մէջ, որով գրական ու վճռական արդիւնք մը յառաջ բերելու անկարող՝ կը մնան հոն, ուր որ էին: Հնարաւոր չէ հարցեր առաջարկել իրարու եւ հետապնդել յաջող լուծումը: Միայն ինքն իրմէ դուրս ելլել պէտք է, քիչ մը սթափուելու համար:

«Նաւասարդ» իր վերջին թիւով (4) յանձին Տէստէկիւլի «Փիւնիկ» ի նախկին խմբագրին՝ շօշափած էր յաջող կերպով մեր արդի գրականութենէն քանի մը կէտեր, որոնք սակայն պէտք էին «ուրուագիծ» ըլլալէ դադարիլ:

7. «Մոր աշխարհ» «Պրոէզարներ» բոլոր երկիրներու, միացէք յանկերգի վերածուած այս կոչն բաւական է, հասկնալու համար, թէ կոմունիստական թերթ մըն է ան: Հակառակ Յունուար 1ին հրատարակելու իր տեսչին՝ Մարտ 15ին սկսաւ լոյս տեսնել ի Ֆիլիպէ (Պուլկարիա) մէկ թղթով, նման կենդանի ու ողբացեալ իր ընկերներուն: Թէ եւ խոստաղբացեալ իր երկու շարաթն անգամ մը հրապարակ հանել «Նոր Աշխարհ» ն, սակայն միջեւ հիմայ տակաւին երկու թերթ՝ երկու թուղթ է որ մեր ձեռքը հասած է. անշուշտ «մեզմէ անկախ պատճառներով» չենք արժանանար միւսներու տեսութեան: Լեզուն արեւմտեան է զարմարու տեսութեան: Լեզուն արեւմտեան է զարմարու տեսութեան, իսկ ուղղագրութեան մէջ հետեւող իր նոր ընկերներուն, թէեւ կատարելագոյն իր նոր ընկերներուն, թէեւ կատարելագոյն ըմբռնած չ'երեւար անոնց հոգին: Գրականութեան համար արժէք մը չի ներկայացներ:

8. «Մոր արշալոյս» Անդրանիկ պապատ միամեայ «Մասիս» որ վերջերս դարեցաւ: Իբրեւ «Փարոս» խոստացուած այս «Նոր արշալոյս» կու գայ իւր նախորդին՝ «Մասիս» տեղը բռնել թէ դիւրով եւ թէ «Մասիս» տեղը բռնել թէ դիւրով եւ թէ բովանդակութեամբ, այն տարբերութեամբ, որ քիչ ժամանակէն եւ օրեայ ըլլալու խոստումն ալ հետն ունի: Ապ. 23ին սկսաւ հրատարակուիլ ի Պուլկարիա, որ կենդանի ըլլալով Ռուսիայի, կենդանի է նաեւ Հայութեան մը: Այն ուրախալի ոգեւորութենէն, որ վերջին տարիներս զգալի եղաւ Ռուսահայուն քով, ծնած էր «Մասիս» եւ այս Բ. տիպ «Նոր արշա-

1 Կ. Պ. կը հրատարակուի նաեւ «Ոստան», պարբերաթերթն, որ տակաւին չ'էր տեսած:

լոյսն», որ նոյնպէս իր կարգին պիտի ջանայ վառ պահել սոյն խանդը, եւ իրեն շուրջ խմբուած տեսնել եթէ ոչ ամբողջ գաղութն՝ գոնէ մեծամասնութիւնը: Շարքաթական պիտի ունենայ նաեւ յաւելուածներ ուումաներէն լեզուաւ:

9. «Շոր կեանք». Սկսած է հրատարակուիլ ի Թէհրան. մեզի անմատչելի:

10. «Սուրիական մամուլ». Ասորիք վերջերս՝ մանաւանդ Կիլիկիոյ պարպումէն ետքը՝ ժամադրավայր դարձած էր հայ հոծ բազմութեան. հոս ալ պէտք էր դարձեալ մամուլ մը, որ անմխիթար սրտերն սփոփէր ու վառ պահէր տարագիրներու ազգային զգածումը: «Սուրիական մամուլ» օրաթերթն ահա՝ տնօրէնութեամբ Տիգրան Երէցեանի՝ կու գար նաեւ սիրոյ եւ համերաշխութեան սերմը ցանել հայ եւ օտար ցեղերու միջեւ. ան գրեթէ միաժամանակ լոյս տեսաւ «Ազատ Կիպրահայ» ուն հետ (Յուն. 29 Հալէպ<sup>1</sup>). Բայց անկից աւելի մեծ եղաւ իր սպագրեալ ծաւալն եւ շարքաթն երկու անգամ կանոնադր կերպով սկսաւ լոյս տեսնել, տարով միշտ առաջնորդող խմբագրականներ, տեղական ու ազգային կեանքէ տեղեկութիւններ, քաղաքական լուրեր: Յանձին «Սուրիական մամուլ» Ասորիքի Հայութիւնն այս երրորդ անգամն է, որ կ'ունենայ իր պարբերաթերթն՝ աւելի կատարեալ քան միւսներն: Կը մաղթենք «Ս. մամուլին» եւ «Ազատ Կիպրահայ» ուն, որ իրենց շուրջը գտնուող գաղութին կեանքն ըլլան, անշէջ պահեն հայ սիրտը եւ մտաւորական ուժերն ալ ոգեւորեն դիմելու դէպ ի գրականութեան ծաղկեալ դարաստանները:

11. «Վաստակ», առեւտրական տնտեսական շարքաթաթերթ ի Կ. Պոլիս. տակաւին չենք տեսած:

Հ. Ա. 70.



**ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ**  
1921 ՏԱՐԻՈՑ

Գ. Գեղարուեստական եւ Պատմական:

Diehl Ch., L'Architecture arménienne aux VI<sup>e</sup> et VII<sup>e</sup> siècles. REA. I, 3, 1921, էջ 221—231. — Ստրէզգովսկի ծանօթ աշխատութիւնը նկատի կ'առնու. թէեւ կը գնահատէ դայն, սակայն չափազանց կը գտնէ Ստրէզգովսկի հայանպաստ կարծիքները: Զ—Է դարերուն հայ արուեստին ինքնատիպ դժեբը շատ աւելի քիչ են քան որ կը հաստատէ Ստրէզգովսկի ինքնադական ազդեցութիւնն անուրանալի է: Ճիշդ է, որ Թ—ԺԱ դարերուն հայ արուեստն աւելի ինքնայատուկ եւ ստեղծագործ նկարագիր կը զգենու, — թէեւ նոյն իսկ այս շրջանի գլուխ գործոցներն հին հրաշակերտներու կրկնումն են — ճիշդ է, որ հայ ճարտարագետութիւնը Թ—ԺԱ դարուն թողուց հայրենի անձուկ սահմանները, եւ բաւական ընդարձակ աշխարհակալութիւններ ըրաւ: Ի վերայ այս ամենայնի կարելի չէ Ստ.ի հետ սա յուսով պարարուիլ, թէ գտնուած է «այն հաստատուն հողը», որուն վրայ պիտի կերտուի Արեւելքի քրիստոնէական արուեստի յառաջագայումը: Թեան եւ զարգացման պատմութիւնը: Գիլ այս անթիւ կու տայ չորս լուսատիպ նկար (Ֆեթ Փառճեանէ)՝ Երեւուքի, Տեկորի, Զուարթնոցի, Գարաֆիլիսէի խոյակներէն, բաց աստի Երեւուքի եւ Տեկորի տաճարները գունատիպ: — Գիլ յօդուածը թարգմանած է հայերէնի՝ Տ. Ե. Մելքէ, Կոչմակ, ԻԱ, 1921, թիւք՝ 32, 33, 34, 35.

Բարգէն Եպ.՝ Մեծն Ներսէս (353—373). Կոչմակ ԻԱ, 1921, թիւք՝ 24, 25, 26, 27. — Չորս յօթիւնը հետեւեալ տեսակէտներով. Իր տեղը պատմութեան մէջ. Ծագումը. Կրթութիւնը. Սենեկապետութիւնը. Կաթողիկոսութիւնը. Նկարագիրը, Կատարած գործը՝ դպրոցական, եկեղեցական մարդասիրական. Վախճանն ու յիշատակը: Յաւարտ դրած է «Շարական Մեծ Ներսիսի» Ոչորմեա ԳԶ. «Որ ասացեր»:

Turnebize F., Les Frères-Unitéurs ou Dominicains arméniens. ROC II, 1920/21, էջ 145—161. — Հիմնուած զիսաւորարար Արեւանի աշխատութեան վրայ (Սիսական) կը գծէ Միաբանող եղարց ծանօթ պատմութիւնը, ծանրանալով Բարթոլոմէոսի (1318—1333) եւ Նիկողայոս Ապարանեցւոյ վրայ (1560—1598), որով եւ կ'աւարտէ առաջին յօդուածը: Չափազանց խիստ կը գտնէ Միաբանողներու լեզուական աղճատումներուն դէմ արձակուած դատակնիքները, բայց չ'ուրանար, որ կրօնական խնդիրներու մէջ անխոհեմ քայլերէ զերծ չ'են ձեռնարկ միշտ:

Գալէմբեարեան Հ. Գր.՝ Կենսագրութիւններ Ա. (1554—1822): Կենսագրութիւններ երկու հայ պատմական նախնի շայ կաթողիկեայք: Վիեննա 1915, էջք

<sup>1</sup> Հալէպ 1919ին լոյս տեսած է նաեւ «Կիպրահայ» երկօրեայ թերթ մը, որուն անձանօթ ենք մօտէն: